

Cuvânt-înainte

*O școală în care profesorul nu învață și el, e o absurditate...
De învățat, înveți multe și de la toți.
Dar profesor nu e decât cel care te învață să înveți.*

Constantin Noica

Scopul unui caiet de seminare este ca viitorii absolvenți să înțeleagă domeniul pentru care se pregătesc, iar nu acela ca ei să țină discursuri savante despre disciplina respectivă. În același timp, caietul de seminare vine în sprijinul informațiilor pe care studenții le primesc în timpul cursului de Drept Roman, fiind o bază teoretică minimală în acest sens.

Neglijarea studiului individual pe parcursul semestrului și limitarea studentului la memorarea în timpul sesiunii doar a informațiilor pe care profesorul le-a conturat în timpul cursurilor au condus la înțelegerea defectuoasă a celei mai importante caracteristici a Dreptului Roman: faptul că teoretizarea instituțiilor de drept își are rădăcinile în practica judiciară romană, iar nu invers.

Cu toate acestea, în planul de învățământ al unei facultăți de drept, cursurile de Drept Roman ocupă un spațiu mult restrâns raportat la densitatea și complexitatea disciplinei. Din acest motiv, alegerea temelor și a stilului în care sunt abordate seminarele devine critică și necesită o sistematizare rațională a celor mai importante instituții de drept privat roman, astfel încât studentului să i se ofere un *minimum minimorum* în vederea aprofundării materiei.

În acest sens, am gândit elaborarea caietului de seminare în cinci secțiuni:

- *Sistematizarea materiei pe seminare*, unde prezintă schematic teoria cuprinsă în fiecare capitol al manualului de Drept Privat Roman, teorie care urmează a fi explicată la fiecare seminar în parte;
- *Aspecte importante din istoria Romei*, secțiune care își dorește o expunere punctuală, de la întemeiere până aproape de

declinul final, a cursului istoric al oraşului-stat Roma; dreptul și istoria unui stat se impun parcurse în paralel, în ideea de a se înțelege întreg contextul de formare al acestuia, iar apoi de evoluție a instituțiilor juridice;

- *Cronologie juridică și instituțională a Romei* - această parte a caietului de seminar este, în fapt, un tabel cronologic cu cele mai importante date ale măsurilor legislative luate de-a lungul timpului în Roma, până în secolul X d.Hr.;
- *Dicționar de termeni juridici latini* - departe de a fi complet, dicționarul este un repertoriu de termeni latini, uzitați în viața cotidiană a romanilor, atât cu privire la aspectele private ale acesteia, cât și cu referire la cele care privesc statul roman;
- *Subiecte propuse la examen* – adunate de-a lungul anilor și prezentate sub formă de grile în ultima parte a caietului de seminar, cu scopul de a veni în ajutorul celor care doresc să-și verifice cunoștințele acumulate în timpul semestrului.

Având în vedere că studenții sunt destinatarii principali ai materialului de față, acesta rămâne deschis propunerilor și îmbunătățirilor aduse de către ei, dar nu numai.

Cristina Pop

Sistematizarea materiei

I

INTRODUCERE ÎN STUDIUL DREPTULUI ROMAN

I. Diviziunile Dreptului Roman

Dreptul civil

(*ius civile*)

- vechiul drept al cetățenilor romani
(dețin toate drepturile în cetate)

Dreptul ginților

(*ius gentium*)

- folosit în raporturile cu peregrinii
(străin-nu are calitatea de cetățean/latin)

Dreptul pretorian (*ius honorarium*)

- aplicabil în procesele dintre - cetățeni (pretor urban)
- străini sau dintre străini și cetățenii romani (pretor peregrin)

Drept privat

- particular - particular
- sferă largă de aplicabilitate
- norme permissive, dispozitive, imperative

Drept public

- particular - autoritate publică
- sferă restrânsă de aplicabilitate
- norme imperative

- *ius civile* = dreptul civil roman care stabilea drepturile și obligațiile cetățenilor; este caracterizat inițial prin formalism și rigiditate, având la bază cutumele vechilor romani
- *ius gentium* = reguli de drept universal care stabileau drepturi și îndatoriri tuturor oamenilor, cetățeni romani sau străini; parte din dreptul altor cetăți recunoscut de către romani și introdus în dreptul civil prin

noțiunea de bună-credință; simplifică formalismul lui *ius civile* și duce la evoluția societății romane agrare spre una cu caracter comercial

- *ius honorarium* = dreptul pretorian introdus de către pretor în ideea completării (*supplere*), corijării (*corrigere*) și susținerii (*adiuvare*) dreptului civil, având ca țel final utilitatea publică

Noțiunea de Drept Roman acoperă trei sensuri:

1. regulile juridice ce au guvernat societatea antică romană, de la Legea celor XII Table până la codificarea iustiniană.
2. *ius commune* european continental, pe care s-a construit actuala tradiție civilistă, cunoscută și sub denumirile alternative de continental europeană sau romano-germanică.
3. preluarea normelor juridice romane în codificările postmoderne ale Occidentului european și peste tot în lume unde ele au fost împrumutate.

II. Paralelă istorie - drept - valori fundamentale

Perioade istorice	Perioade juridice	Valori predominante
1. Regalitatea (~753 î.Hr. - 509 î.Hr.)	1. vechiul drept roman	1. <i>fides</i> + <i>pietas</i>
2. Republica (509 î.Hr. - 27 î.Hr.)		2. <i>libertas</i> + <i>amicitia</i>
3. Imperiul		
a) Principatul (27 î.Hr. - 284 d. Hr.)	2. dreptul clasic	3. <i>persona</i> + <i>dignitas</i>
b) Dominatul (284-565)	3. dreptul post clasic	

III. Caracteristicile predominante ale societății romane

1. Pragmatism
2. Formalism
3. Constructivism

4. Contractualism
5. Antropocentrism

IV. Perioada Regalității

- perioada gentilică => baza societății este familia
- democrație militară țărănească

- **Organizare:**

10 ginți = 1 curie

10 curii = 1 trib

- curiile se întruneau în **comiții curiate** (prezidate de către *pontifex maximus*) care alegeau **regele**
- capii ginților alcătuiau **Senatul** - validează hotărârile adunării poporului (*auctoritas*)
  - deține tradițiile romane (*mos maiorum*)
- *fas* = dreptul divin impus de către divinitate cu scopul de a reglementa raporturile dintre oameni; intermediari între zei și cetățeni erau pontifii
- *ius* = reguli de drept emise de către o autoritate laică în vederea stabilirii relațiilor dintre particulari; aceste reguli erau interpretate de către jurisconșulții romani

Reforma regelui Servius Tullius

1. desființează ginta + legăturile de familie => organizare în triburi
2. organizarea claselor sociale în funcție de avere
3. organizarea politică:
  - apare plebea (cetățeni romani de condiție politică inferioară)
  - comițiile curiate devin comiții centuriate

V. Perioada Republicii

- plebea se aliază cu aristocrația => alungă regele => aleg doi consuli
- plebea - revendică
  1. în plan economic - stingerea datoriilor și împărțirea echitabilă a pământurilor
  2. în plan juridic - existența legilor scrise și *ius conubii*
  3. în plan politic - *ius honorum* și dreptul de a lua decizii în cadrul comițiilor

- obține

1. reducerea datoriilor
2. alegerea a doi reprezentanți numiți tribuni
3. dreptul de a se întruni în adunarea plebei

- în timp, plebeii vor dobândi și alte drepturi: dreptul de a fi aleși magistrați, de a se căsători cu patricienii (*Lex Canuleia*, 445 î.Hr.), adunarea plebei se transformă în *comitia tributa*, plebiscitele capătă valoarea de legi etc.

- **Guvernarea**
  1. magistrații (dețin puterea militară și administrativă)

<ol style="list-style-type: none"> a) consuli - sunt în număr de doi - conduc alternativ b) pretori - organizează instanța c) dictatori - magistrați extraordinari d) cenzeni e) chestori f) edili curuli g) tribunii plebei - au drept de <i>veto</i> 	- dețin <i>potestas</i> și <i>imperium</i>
	- dețin doar <i>potestas</i>
  2. Senatul - deține *auctoritas* (puterea supremă) în plan legislativ, politic, militar, economic

- **Războaiele punice** => 1. scăderea formalismului juridic => apare consensualismul
Roma vs. Cartagina
264-146 î.Hr.
- 2. se prăbușește democrația militară
- 3. se instaurează oligarhia

- **Cauzele căderii Republicii**

- teritoriul roman se extinde, puterea Senatului scade
  - armata romană este formată din mercenari
  - nerezolvarea problemei agrare
- => apare
dictatura
militară și
monarhia

VI. Perioada Imperiului

- **Divizare 1. Principat**
  - la putere se află principele + Senatul = diarhie
  - în plan social, apar ordinele senatorial și equestru
  - caracteristici:
    - *orbis terrarum* (stăpânirea romană respectă cutumele popoarelor cucerite, în măsura în care nu se lezează interesele ei fundamentale)
    - *civies romanus* (dorința fiecărui locuitor al Imperiului de a deveni cetățean roman)
    - *pax romana* (caracterul de universalitate al ordinii politice și militare pe teritoriul Imperiului)
- 2. Dominat - puterea întreagă aparține Împăratului = monarhie
  - apar castele: superioare (senatorii și funcționarii) și inferioare (proprietarii funciari, populația de vază a orașelor, plebeii)

- **Din punct de vedere politic**

1. principele/ împăratul deține
  - a) puterea tribunciară
  - b) *imperium*-ul (puterea civilă, militară, judecătorească)

c) pontificatul (conducătorul religiei romane)

2. magistraturile devin formale, Senatul este dependent de împărat, apar funcționarii imperiali

• **Din punct de vedere teritorial** - apar provinciile (senatoriale și imperiale)

II

IZVOARELE DREPTULUI ROMAN

Izvoarele dreptului roman:

1. Cutuma
2. Legea
3. Edictele magistraților
4. Senatus-consultele
5. Constituțiile imperiale
6. Jurisprudența
7. Codificarea lui Iustinian

I. Cutuma

- reprezintă totalitatea normelor nescrise, de natură religioasă sau juridică, obținute în timp prin consensul poporului

- **Caracteristici:**
  1. supletivă - stabilește o anumită conduită, în tăcerea legii
  2. confirmativă - clarifică înțelesul unui text ambiguu de lege
  3. opusă legii - prevede dispoziții contrare legii, pe care o și elimină, prin căderea acesteia în desuetudine

• Cutuma în perioadele istorice ale Romei Antice

1. Regalitate -
  - a) reprezentată prin norme nescrise = izvoare de drept
  - b) se constituie în reguli și modalități de rezolvare a diferendelor dintre cetățeni
  - c) nu există publicitate a cutumei
  - d) datorită evoluției sociale și interacțiunii cu alte popoare au apărut reguli noi, scrise, cele vechi căzând în desuetudine

2. Republică - scade importanța cutumei; apar legile scrise

3. Imperiu - regăsim cutuma datorită:

- a) noilor cuceriri și contactului cu alte civilizații
- b) formării dreptului roman vulgar
- c) economiei naturale (formă de organizare a activității economice în care nevoile de consum sunt satisfăcute din rezultatele propriei activități, în care pământul constituie principalul factor de producție)
- d) practicii unitare a instanțelor de judecată

II. Legea

- reprezintă hotărâri ale adunărilor legislative
- caracterizează perioada Republicii, fiind principalul izvor de drept

- **Structura legii:** 1. *praescriptio* (coordonatele temporale ale emiterii legii și numele inițiatorului ei)
2. *rogatio* (cuprinsul legii)
3. *sanctio* (se menționează care sunt consecințele nerespectării legii)

- **Categoriile de legi:**

1. în funcție de organul care le adoptă:

- *rogatae* (votate de către popor la propunerea unui magistrat)
- *datae* (emise fără consultarea adunării poporului)

2. în funcție de organul emitent:

- consulare (propuse de către consuli)
- pretoriene (propuse de către pretori)
- tribuniare (recomandate de către tribunii plebei)

3. în funcție de sancțiune:

- perfecte (interzic anumite conduite și sancționează cu nulitatea actele contrare legii)
- mai puțin perfecte (prevăd o amendă pentru actele întocmite cu nerespectarea legii)
- imperfecte (prohibesc actele săvârșite împotriva legii, dar nu stabilesc o sancțiune a acestora)

• **Cum se promulga și aplica o lege?**

1. magistratul propunea proiectul de lege în plenul Senatului, unde era discutat
2. proiectul de lege se publica prin afișare în forum, până la data convocării adunării poporului
3. până la data votării, poporul discută proiectul de lege în adunări neformale
4. votarea legii și aducerea la cunoștința poporului a rezultatului votului
5. aplicarea legii se făcea imediat sau la un termen ulterior, stabilit pentru intrarea ei în vigoare
6. încetarea aplicării legii corespundea abrogării exprese, tacite sau căderii în desuetudine

Legea celor XII Table

- reprezintă primul cod de legi roman, apărut în urma presiunilor exercitate de către tribunii plebei
- a fost redactată în anul 449 î.Hr., reunind întreaga zestre cutumiară romană cu caracter legal
- conține dispoziții de drept privat, de procedură și de drept public
- a consacrat și ocrotit puterea directă și exclusivă a omului asupra bunurilor sale (proprietate)
- a făcut primii pași în distincția dintre dreptul real și obligație
- a oferit creditorului posibilități largi de a-și realiza creanța, fără a aduce pagube mari debitorului